

КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

Година LXX

Београд 2023.

Број 1

РАСПРАВЕ И ЧЛАНЦИ

811.163.41'342.8

81'271

<https://doi.org/10.18485/kij.2023.70.1.1>

ЈЕЛИЦА Д. ЈОКАНОВИЋ-МИХАЈЛОВ*

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 30. 3. 2023.

Прихваћен: 17. 4. 2023.

АКЦЕНАТСКА КОМПОНЕНТА ГОВОРНЕ КУЛТУРЕ

У раду се посматра акценат књижевног српског језика као елемент говорне културе у условима савремене јавне комуникације. Ново време је донело доста промена у ову сферу, пре свега велико учешће говорника из широких слојева, уношење колоквијалних и дијалекатских акценатских особина, импровизацију и мењање неких од основних начела говорне норме. Посебно се обраћа пажња на могућности повећања говорне културе младе генерације преко школског образовања, у оквиру наставе српског језика. Наводе се и анализирају типичне грешке у акцентуацији и дају исправни облици које би требало употребљавати.

Кључне речи: говорна култура, акценат, језичка норма, настава српског језика.

Већ у називу овог текста појављују се два истакнута појма, *акцент* и *говорна култура*. Оба појма су одавно у употреби и позната су широком кругу људи и о њима имају своје представе не само филолози већ и они који немају филолошких знања. Њихове представе некад су блиске стручнима, а некад врло удаљене од њих. Данашње време је донело ситуацију у којој постоји велика укљученост широких слојева становништва у сферу јавне речи, а с тим у вези је и честа неприпремљеност просечног говорника за улогу која му је додељена

* j.j.mihajlov@fil.bg.ac.rs

у говорној комуникацији, због чега често долази до импровизовања у покушају сналажења, а то опет доводи до брзих и неселективних уношења различитих иновација, од којих многе слабе језичку културу и до случајева уношења дијалекатских и других супстандардних елемената у говор. Понекад се примећује мешање функционалних стилова у говору, па и потпуно одсуство жеље да се послушају савети стручњака и унесу поправке у говорни израз и побољша ниво говорне културе. Недовољна заинтересованост за неговање језика и говора може постојати и код дела младе популације, којој се понекад чини да све што је спонтано јесте и пожељно, те да нема потребе памтити правила и препоруке из ове сфере, коју ће, по њиховом мишљењу, сам језик уређивати по својим унутарњим правилима, не тражећи помоћ од самих говорника и од језичких посленика. Утолико је неопходнија и важнија улога школе и наставе српског језика, без чије значајне улоге нема развоја говорне културе и стварања исправног мишљења код младих генерација о језику и његовој култури и лепоти. Наравно, они који се прихватају овог значајног и сложеног посла у настави, морају и сами владати овом материјом, пратити језичку литературу и усавршавати своја знања.¹

Сваком језичком стручњаку укљученом у наставу стало је да има узорну говорну културу, да је шири око себе, да буде у стању да је пренесе другима, пре свега младим генерацијама, као и да може да пружи квалификовано тумачење њених особина и функционисања. Већина наставника је, у мањем или већем обиму, имала у току студија контакт са акцентуацијом и познаје њене основне поставке, а у својој школској пракси је свакако у прилици да понешто из ове сфере укључи у наставу. Како је ово сложена материја и у неким ситуацијама и за наставника тешка, дешава се, сви то знамо, на се у ову област на часовима језика нерадо улази, а понекад се ово и прескаче.

Нама је важно да обратимо пажњу најпре на то да се оба појма, и *акцент* и *говорна култура*, односе на говор а не на писани текст, да је то у оба случаја језичка материја која звучи и која се прима слухом. Сва одступања од прозодијске норме слух региструје чим су изговорена и можемо рећи да је то случај и код слушалаца неупућених у језичке научне дисциплине и код језичких професионалаца. Код првих је то засновано на уочавању разлика у односу на сопствени изговор, а код других и на познавању језичке, у овом случају прозодијске норме. Поменућемо најчешће карактеристике данашње јавне комуникације, а затим и одступања од норме и различите грешке којима се овакав говор одликује. Данас се, за разлику од претходних деценија, обични грађани, слушаоци и гледаоци различитих емисија радија и телевизије, без устезања укључују у живе емисије, учествују у дискусијама, дају своје коментаре и постављају питања. Многи од њих имају лошу дикцију, не владају говорном ситуацијом, понекад ни својим мислима, често се збуњују и застајкују, уносе дијалекатске акценатске облике, несигурно импровизују. Њихово излагање је понекад тешко пратити и многи

¹ Чланак је под истим насловом био изложен у виду усменог саопштења 28. I 2023. год. на на 64. Републичком зимском семинару Друштва за српски језик и књижевност Србије.

слушаоци и гледаоци оваквих емисија незадовољни су говором који чују, али немају могућности да на ситуацију утичу. Недостатак говорне културе увек смањује ауторитет говорника и доприноси лошијој оцени медијских кућа које јој не посвећују пажњу. Много је медијских кућа које не показују потребну заинтересованост за неговање језика и говора, а неке од њих чак јавно критикују оне конкурентске медије, који овој сфери поклањају пажњу, сматрајући говор који се тамо негује несавременим, застарелим, па и погрешним. У праћењу прозодијских одступања код припадника младих генерација видели смо да они не познају нашу акценатску норму и да поједине дијалекатске акценатске облике и неадаптиране облике са силазним акцентима на унутрашњим слоговима, који никада нису били прихваћени као нормативни (тип: Југославија, ватрогасцаџа, територија), многи од њих сматрају исправним и јединим прихватљивим.

Нећемо се овом приликом освртати на све сфере говора, бавићемо се прозодијском, а и то само једним њеним делом, акценатским. Други њен део, не мање интересантан, јесте интонација, која се бави прозодијским обликовањем синтагме и реченице, а ми овде посматрамо прозодијско обликовање речи.

Акценатски облици који слушаоци и сабеседници у студију оцењују као грешке често ће бити тако вредновани и од стране акцентолога, али део оваквих облика стручњаци ће сврстати у исправне и то с правом. С друге стране, мало је прилика у којима би они могли објаснити широкој публици своје разлоге за овакво вредновање акценатских облика, а научни радови у којима се ова материја обрађује често су заинтересованој непрофесионалној публици сасвим непознати и мало доступни. Уз то, сви знамо да међу заинтересованима за мењање појединих поставки у акценатској норми није мали број оних који су веома активни у настојањима да своје ставове изложе и да захтевају промене према властитој говорној пракси, не водећи рачуна о научној аргументацији и покушајима других учесника у дискусијама да им покажу да се њихово језичко осећање не поклапа са изнесеним и да предложена решења не би могли прихватити. У оваквим ситуацијама неретко се дешава да се они са добрим језичким осећањем и завидном говорном културом повлаче, не желећи да се надвикују са упорним, понекад и грубим настојањима да се наметне субјективни, иако неисправан став, и не налазећи снаге да своје ставове истом упорношћу намећу у атмосфери неповољној за разложно и аргументовано сучељавање ставова.

Број неправилних акценатских облика који се у говору чују није мали. Они су иначе различити по акценатским елементима и категоријама речи у којима се јављају, а такође и по последицама које изазива њихова појава у говору. Сви ћемо лако препознати облике као што су *седџа*, *зовџ*, *предлаџџ*, *пџтџли* смо као дијалекатске, чак и онда када сами нисмо из дијалекатског подручја, нити тамо повремено боравимо. Теже ћемо на слух препознати појединачне компоненте које су различите у паровима примера које чујемо (у писаном и обележеном тексту то је лако!): *дџкат* – *дџкат* (промењен је тон акцента), *ташна* – *ташна* (промењено је трајање акцента), *сџљак* – *сџљак* (изостављена је неакцентована дужина), *јџдан* – *јџдан* (додата је непотребна дужина).

Једна од изненађујућих чињеница у јавном говорењу је лакоћа којом се у говор уносе различите акценатске иновације, а понекад се примећује да неке од њих бивају, бар неко време, имитиране и од других говорника. О чему је овде реч? Ствар је доста једноставна: човек је радознано биће, воли интересантно и ново у многим сферама, па и у језичкој. Ми одмах приметимо оне елементе који су друкчији од елемената које сами употребљавамо и понекад нам они звуче не само ново, него и свеже и интересантно, пожелимо да их и сами испробамо. То се зове *говорна мода*. Као и свака мода, овакви облици су унесени у говор, па ако се допадне многим говорницима, прошириће се и трајати неко време. Језик ће их једно време толерисати, испробаваће њихово функционисање и поредити их са елементима у свом систему, којима су ове нове варијанте конкуренција. Ако се покаже да су нови елементи добри и функционални, да не ремете битне принципе у систему, они ће опстајати још неко време као дублети, заједно са ранијим облицима, а онда ће се један од два дублета полако губити, а други ће остати. Понекад ови нови елементи испадају из система, понекад остају, али у новој функцији и са промењеним значењем. Ово је судбина унесених иновација и у другим сферама језика, а не само у прозодији.

Кад говоримо о акценатским дублетима, треба да имамо на уму да се обично само један од њих употребљава у некој говорној зони, а онај други – у некој другој зони. Често говорници и не знају да постоје и они други, дублетни облици. И кад стигне у њихову средину неко ко има тај други облик у говору, како реагује средина чувши необично звучање? Рецимо, у зони где се говори *жѐлїмо*, неко изговори *желїмо*, *седїмо*, *зовѐмо*. Обично се одмах реагује смехом! Зашто? То је начин одбране система – говорници не дају да се почне употребљавати нешто што није из њиховог система. Све што одступа бива истакнуто као лоше и неприхватљиво. За ову психолошку реакцију морамо знати и морамо пазити на то да постоје различити дублети, само неки од њих су *прави* дублети, дакле, прихваћена су оба облика у књижевном језику, а много је чешће прихваћен само један, само он је књижевни, а онај други није, он је *лажни* дублет, али је у својој средини чуван и, рецимо отворено, неоправдано брањен. Ту нам треба знање, а не само навијање за своје и за познато и онда када је оно или дијалекатско, или помодно, или сасвим околишно. Исти став и реакцију имају и млади говорници, али у њиховом узрасту лако се могу усвојити измене и поправке, или подићи свест о томе да је неки облик прави дублет а да други није. Треба им одобрити право да бирају облик који желе, али им такође треба објаснити који облици спадају у говорну моду и импонују новином и свежином, али и додати да су они привремене појаве и да ће током времена већина њих изаћи из употребе, или ће, ређе, неки од њих бити модификовани и укључени у систем.

Као примере добрих дублета можемо навести облике генитива множине именица *дрѹгбѡ* – *другѡвѡ*, *пријатѡлѡ* – *пријатѡлѡ*, или облике инфинитива глагола *дѡвѹћи* – *довѹћи*, *прѡнѡћи* – *прѡнѡћи*, *їстрѡсти* – *їстрѡсти* и сл. У нашој средини су много чешћи наведени облици инфинитива простих глагола са дугоузлазним акцентима (*вѹћи*, *нѡћи*, *трѡсти*), а већина овдашњих говорника

не зна за херцеговачке облике са силазним акцентом (*вѹћи, нѹћи, трѣсти*). Обе варијанте су књижевне и можемо изговарати обе као једнако добре. Ова са силазним акцентом послужила је као основа за *метатонијско преношење акцената* на крају 14. и почетку 15. века, чиме смо уз силазне акценте, тада једине у систему, добили и узлазне. Тада смо премештањем силазних акцената са свих слогова осим првог за један слог ка почетку речи и добили облике *дòвѹћи, прòнѹћи, ùстрѣсти* и сличне, а на местима где је акценат пре тог преношења стајао добили смо неакцентовану дужину уколико је силазни акценат био дуг. У варијанти са узлазним акцентом није дошло до померања ка почетку речи и акценат је после припајања префикса остао исти и на истом месту (*вѹћи – довѹћи*). Овај узлазни акценат на непрефиксираним глаголу (*вѹћи*) нам показује још један начин на који се језик избегао од силазних акцената ван првог слога. Промени се тон, а место акцента остаје исто. Тај начин је нешто мање заступљен него онај метатонијски, али је једнако ефикасан у тонској промени којом се речи са силазним акцентима једноставно претварају у речи са узлазним акцентима и тиме сасвим добро уклапају у наш језички систем. Оба ова начина су актуелна и данас, што нарочито важи за акценатску адаптацију страних речи, у којима често имамо облике са силазним акцентима ван првог слога (*пѣжò < пежò, ренò < ренò, институ̀ција < институ̀ција*). Овде нам је важно да прихватимо да речи које су већ одавно једним од ова два начина уместо силазних акцената добиле узлазне, не треба сада накнадно мењати и покушавати са другим од ова два начина. Већ одавно имамо речи *инфл̀ација, лока̀ција, ста̀гна̀ција* и сличне, оне веома добро функционишу у систему и нема оправдања за накнадну адаптацију помоћу метатонијског преношења. Облици *ин̀флација, ло̀кација, ста̀гна̀ција* могу се чути код дела новинара и спикера у облику са метатонијским преношењем, али овим облицима недостаје неакцентована дужина на месту где је некада био дугосилазни акценат. Обично ове облике имају говорници пореклом из дијалеката који и немају неакцентоване дужине у свом систему, па би се пре рекло да је ово ширење њихове иначе јаке тенденције да акценте са унутрашњих слогова стављају на први слог, него да је реч о метатонијском преношењу. Они који имају јак осећај за метатонијско преношење, имају и осећај за неакцентоване дужине. Кад би они хтели да накнадно изведу метатонијско преношење, добили би облике *ин̀фл̀ација, ло̀к̀ација, ста̀г̀на̀ција*. Тако би морали изговарати и они који покушавају да накнадно адаптирају већ адаптиране речи. Скретућемо пажњу на још један тип акценатских грешака, који је већ дуго присутан у говору. Реч је о неправилној примени метатонијског преношења акцената код префиксације глагола са узлазним акцентом на првом слогу. Глаголи као што су *рѐћи, лѐћи, мо̀ћи*, имају у инфинитиву узлазни акценат. То нам одмах говори да при префиксацији неће доћи до премештања акцента, јер се код метатонијског преношења могу преносити само силазни акценти. Међутим, у говорној пракси ћемо често наићи на облике са пренесеним акцентом: *пòрѐћи, з̀алѐћи, пòмо̀ћи*. У радном глаголском придеву, који често срећемо у саставу перфекта, само облик мушког рода има акценат на префиксу, а женски и средњи род имају акценат на

другом слогу: *пòрекао, порèкла, порèкло*. Тако је и у другим глаголима: *зàлегао, залèгла, залèгло, пòмогао, помòгла, помòгло*. Сигурно сте чули у говору облике као што су *пòмогла ми је, и ја ћу њој пòмоћи*. Ако и сами тако говорите, време је да грешку исправите.

У акценатској адаптацији речи има још доста проблема и неки од њих показују да ни стручњаци немају о томе уједначене ставове. Једни се залажу за апсолутно поштовање свих принципа и правила на којима почива наша норма, други допуштају да се праве изузеци, али ни они не наводе експлицитно у којим случајевима би то могло да се допусти. Они који наводе одређене случајеве или одређене категорије, међусобно се не слажу о обиму и типу допуштених изузетака, па њихови ставови за сада нису од велике помоћи онима који желе да се у практичном раду ослоне на стручно мишљење. Већини данашњих говорника није лако да адаптирају све стране речи и при таквом покушају одмах се открива да неки облици лако подлежу адаптацији, а да други, и када их адаптирамо, још дуго у нашем језичком осећању не заузимају место примера лаких за спонтани изговор, стално пазимо да не погрешимо и да их случајно не изговоримо неадаптиране. Овде узимамо у обзир језичко осећање говорника који потичу из четвороакценатских дијалеката, који чине основицу књижевног језика, а не и оних из дијалеката са мањим бројем акцената и другим унутрашњим уређењем прозодијског система. Сви они ће лако адаптирати и лако изговарати са узлазним акцентима примере као што су *кòмплет, стùдент, прòдгрес, кòнцерт*, али ће им код облика као *инструмент* или *аргумент* више одговарати неадаптирани облици (*инструмèнт, аргумèнт*). Код дугосилазних акцената лако се адаптирају облици у којима је он био на последњем слогу: *адмѝрāl, б̀ал̀он, секрèтāр, кларинèт*, а много теже облици где је дугосилазни акценат био на неком унутрашњем слогу. Многи ће радо изговарати *телев̀изор, инвест̀итор, пропа̀ганда*, и када знају да су исправни само облици *телèв̀изор, инвèст̀итор, пропа̀ганда*. За речи код којих се говорници тешко сналазе у метатонијској адаптацији врло добро функционише други начин адаптације, промена тона без промене места акцента: *институ̀ција, култу̀ра, инфл̀ација*. Доста проблема ствара адаптација француских презимена, код којих је акценат, као и иначе у француском језику, увек на крају речи. Једно време се у информативним емисијама радија и телевизије, највише у прекодринском подручју, чуо изговор *Ш̀ирак, Дèстèн, Ма̀крòн*, али је постепено овај изговор у већини случајева замењен облицима са акцентом на крају речи.

Тенденција преношења акцента на први слог захватила је многе речи у нашем језику и у последње две деценије нема назнака да се овај процес зауставља. Напротив, сада је ово изражено не само код говорника који су по пореклу из дијалеката веома удаљених од књижевног језика, код којих се ова појава најпре показала, већ се примећује и код оних који у целини имају добар акценат, а често су делатношћу у медијској сфери упућени на говорни језик и обраћање широком кругу људи. Ако је код оних првих то настало као резултат тражења једноставног начина да се изборе са тешкоћама усвајања акценатског система књижев-

ног језика, у коме им четири типа акцената и њихове сталне промене места у облицима речи изгледају тешко савладиве, код ових других то пре изгледа као говорна мода, чијој су новини и необичности подлегли, а онда и сами осетили једноставност упрошћеног акценатског система и лакоћу изговарања многих облика из различитих акценатских парадигми, које су у основи сложене и траже и од веома добрих говорника пажњу и контролу у процесу изговарања.

Уочљиви су примери стварања модела са акцентом на првом слогу у примерима какви су *фѐстивал, кòридор, рѐпублика, фїлолог, ѐколог, Ва̀тикан, Мѐтохија, Па̀кистан, Да̀гестан* и можемо рећи да су неки од њих сада чешћи у овом облику него у исправном. На дијалекатску базу почетка овог процеса упућује и чињеница да сви наведени примери треба да имају краткоузлазни акценат на другом слогу (*фестивáл, коридòр* итд.), а из опширних материјала у којима смо бележили примере различитих акценатских грешака види се да обично највише проблема говорницима из источних и јужних крајева ствара управо краткоузлазни акценат и то баш на другом слогу. Када ови говорници формирају придев према именици, задржаће овај свој акценат на првом слогу, па ћемо уместо облика *фестивáлскӣ, републичкӣ, екòлошкӣ* и других добити облике фестивалски, републички, еколошки итд. И у придевским облицима, као што је то било и код именица, недостају обавезне неакцентоване дужине. И док код придева које смо управо посматрали имамо задржавање акцента на првом слогу, код придева формираних од именица типа *агита̀ција, асимила̀ција, интегра̀ција* акценат ће остајати на истом месту где је био код именице и задржаће исте карактеристике: агита̀циони, асимила̀циони, интегра̀циони. Неакцентоване дужине и овде изостају. Исправни облици гласе: *а̀гитациòнӣ, а̀симилациòнӣ, ѝнтеграциòнӣ*.

Из говора са двоакценатским системом проширила се једна појава неочекиваног дугоузлазног акцента и данас овакве примере можемо чути и у медијима и у свакодневном говору и то и код оних који су из четвороакценатских говора, али су ово усвојили као говорну моду. Реч је о примерима типа *осла̀њају се, испра̀вила је, Миха̀иловић, забора̀вићеш*. У свим овим примерима акценат би требало да буде краткоузлазни и да се налази за један слог ближе почетку речи: *осла̀њају се, испра̀вила је, Миха̀иловић, забора̀вићеш*. Могуће је да је овакав акустички модел створен као замена за краткоузлазни акценат и као начин да се искористи већ постојеће место акцента. Продужавањем акцента на месту где је он постојао као силазан ствара се код говорника из двоакценатских говора осећај одређене сигурности, а, модел са узлазним тоном није им сасвим непознат, иако узлазни акценти не постоје. Они узлазним тоном обележавају неке интонационе сегменте, тако да сам пораст фреквенције на одређеном слогу они већ познају, најчешће је то њихова употреба тона као интонационог средства за истицање.

Појам *логички акценат* такође припада прозодијској сфери. Он је на граници између акцентуације и интонације. Првој припада по фонетској природи коју има, другој по функцијама које врши у реченичној структури. Средства којима се гради су различита у разним језицима и дијалектима. У нашем језику је од акустичких елемената најчешћи интензитет, па се логички акценат може добити

јачим изговарањем једног од слогова у речи. При томе се не мења ни тон, ни трајање у слогу који је носилац акцента. У дијалектима је ситуација различита. Они који су у основици књижевног језика имају исти, већ описани изговор и логички акценат се постиже увек појачавањем изговора одговарајућег слога у речи.

Продужавање сегмената по трајању није особина нашег књижевног језика и доживљава се као дијалекатска карактеристика. Дијалекти који су удаљени од књижевног језика имају логички акценат који се формира тонском компонентом акцента. Обично се појављује узлазни тон и продужено трајање на сегменту који треба да буде обележен логичким акцентом. Ово је погодно средство у говорима који имају само експираторни акценат, јер ту тонска компонента није коришћена као обавезна компонента акцента речи и није семантичко диференцијално средство у акцентуацији. Функција логичког акцента је везана за синтагму и реченицу и зато је ово важно интонационо обележје. У многим језицима је логички акценат средство формалне организације реченице и зато обично има и стално место у њој, на пример на последњој речи у синтагми или реченици. У нашем језику није тако и логички акценат се јавља само онда кад желимо да истакнемо значење које нека реч носи. Он је у српском језику тесно везан за семантичку сферу и није обавезно присутан у свакој реченици. То не умањује мелодичност и гпикост наше реченице. Њу обезбеђују тонске компоненте акцената, њихова различитост по трајању и интензитету, као и разноврсност ритмичке организације сегмената. Овакво акустичко богатство сегмената допушта мирну и благу основну реченичну линију, без штете по њену изразитост и без стварања монотоних реченичних структура.

Једна грешка у говору, која је раније била веома ретка, сада је постала не само честа, него је део говорника прави, рекло би се, са посебном задовољством. Реч је о појави паузе на месту где је то недопустиво – испред енклитике. Енклитике се, како сви знамо, појављују у нашем говору са посебним ритмичким обрацем, придружене акцентогеним речима испред себе, а овде имамо паузу која их одваја од места на коме треба да се налазе. Наводимо два примера: *Први наговештај обе ове финансијске кризе | су имали још пре неколико година, али на то нису реаговали.* И други пример: *Изградњом свих ових путева и мостова | смо постигли више од очекиваног.* У једној телевизијској емисији са босанско-херцеговачког подручја појављује се наслов у коме се енклитика изговара после паузе, па је чак и наслов емисије у графичком погледу уређен тако да у првом реду стоји само једна реч, а у другом енклитика и поновљена реч из првог реда. То звучи овако: *Домаће | је домаће.* Тешко да би се могао наћи пример из области сегментације текста са тежим одступањем од норме. Овакве моделе не треба употребљавати.

Једна од лепих могућности које акцентуација може остварити односи се на њену способност да у одређеним приликама пренесе и посебна значења. Део акцентованих облика има стилска обележја и преноси fine нијансе смисла и ту прозодијска средства немају много конкуренције. Ако погледамо облике

својеврстан и *очигледан*, лако ћемо се присетити да их понекад изговарамо са краткоузлазним акцентом, *својеврстан* и *очигледан*, али у ситуацијама кад нам је потребно фино средство које ће додатно пренети и наш став помоћу посебне експресије, ми ћемо ове речи изговорити са краткосилазним акцентом: *својеврстан* и *очигледан*. Тако је и у примеру *там̂н посла*. Силазни акценат је и овде стилско средство, али како се овде његова појава коси са основним правилима дистрибуције акцената у српском језику, оваквих примера нема много. Сличну функцију имамо и код облика у којима говорник може бирати да ли ће или неће пренети акценат са именице на проклитику: можемо рећи *на нњс*, а можемо и *н̂а нњс*. Међутим, у изразу *н̂а в̂рат н̂а нњс* акценат ће преносити и они који обично у говору не преносе акценте на проклитику, зато што је овде преношење фино средство да се истакне преносно значење које израз има. У реченици *Треба да пробаиш, успећеш, све ти данас иде н̂а р̂уку*. из истих разлога сви преносимо акценат на проклитику, док ћемо се у следећој поделити, према говорним навикама које имамо, једни ће пренети акценат а други неће: *Ниси се још опоравио, пази на р̂уку*. и *Ниси се још опоравио, пази н̂а р̂уку*. Исту разлику остварујемо и у примеру *Пошла му је крв на нњс*. и *Пошла му је крв н̂а нњс*.

У дискусијама о језичком нормирању постоји много различитих мишљења, али доминирају две крајности: постоји пуризам, а с друге стране и својеврсни антинормативизам. Први је искључив, промовише строга правила чије се поштовање не може доводити у питање и тиме удаљава правила од живог говора, а други се, насупротив претходном, залаже за потпуну слободу избора и одлука, што води у анархију и промовисање локалног на рачун општег и тиме иде ка разградњи заједничког књижевног језика. Очигледно је да треба користити позитивна искуства из обеју могућности, али не усвајати ниједну од њих због крајности које носе са собом, јер ту заиста може бити више штете него користи ако се развој језика препусти крајностима. Треба увек имати у виду да говор мора поседовати три обавезне особине, стабилност, нормативност и наддијалекатски карактер, које му обезбеђују припадност књижевном језику. Ове особине му омогућавају да избегне претерану варијантност и да буде прилагодљив и полифункционалан.

ЛИТЕРАТУРА

Белић 1951: Александар Белић, *Савремени српскохрватски књижевни језик I. Гласови и акценат*, Београд: Научна књига.

Весић 2022: Љубица Весић, *Говорна култура у настави српског језика, Иновације у настави*, XXXV/2, стр. 30–40.

Јокановић-Михајлов 2006: Јелица Јокановић-Михајлов, *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Јокановић-Михајлов 2012: Јелица Јокановић-Михајлов, *Прозодија и говорна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Николић 1969: Берислав Николић, „Основне дијалекатске акцентске појаве у млађим новоштокавским говорима”, *Јужнословенски филолог*, XXVIII/1–2, 189–207.

Николић 1972: Берислав Николић, Акцентски системи у штокавским говорима СР Србије, *Јужнословенски филолог*, XXIX/1–2, 275–303.

Пецо 1970/71: Асим Пецо, „Вук-Даничићеви акцентски принципи и наша стандардна прозодијска норма”, *Наш језик*, н.с. XVIII, св. 1–2, 93–102.

Речник српскога језика (уредник Мирослав Николић), Нови Сад: Матица српска, 2007.

Стевановић 1989: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, V изд., Београд: Научна књига.

Елица Д. Јоканович-Михайлова

АКЦЕНТНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ

Резюме

В данной статье рассматривается ударение литературного сербского языка как элемент культуры речи в условиях современной публичной коммуникации. Новая эпоха принесла в эту сферу много изменений, прежде всего, участие в ней говорящих из широких слоев общества, введение особенностей разговорного и диалектного ударения, импровизацию и изменение некоторых из основных принципов речевой нормы. Особое внимание уделяется возможностям повышения культуры речи молодого поколения через школьное образование, в рамках преподавания сербского языка. Перечислены и проанализированы типичные ошибки в акцентуации и даны правильные формы, которые следует использовать.

Ключевые слова: культура речи, ударение, языковая норма, преподавание сербского языка.